
**SCURTĂ PRIVIRE ASUPRA STRATEGIILOR ȘI TACTICILOR
MILITARE ALE FRAȚILOR ASĂNEȘTI (1185-1207)****COUP D'ŒIL SUR LES STRATEGIES ET LES TACTIQUES
MILITAIRES DES ASSANIDES (1185-1207)**

Ginel Lazăr*

Résumé

La stratégie de défense des forteresses constituait chez les Valaquo-Bulgares une occasion pour exercer et développer certains aspects qui tiennent à la tactique militaire. Il s'agit notamment de se servir des avantages confiés par le terrain, camoufler les objectifs qui présentent un risque stratégique élevé, construire des palissades et entamer des travaux de fortifications pour certaines constructions. Toutes ces actions contribuaient en effet au succès militaire.

L'armée valaquo-bulgare, si on se tient exclusivement à la période quand les frères Assan y étaient les commandants, est une armée formée suite à une levée en masse de la population. À ses côtés on rencontre des efficaces contingents de Coumans qui pendant le combat se trouvent dispersés sur le champ de bataille et disposés en ordre profond.

Au début, les rebelles valaques se sont appuyés sur les forteresses inexpugnables et sur le contrôle des voies d'accès dans les montagnes, ce qui suffisait à leur but initial, celui de libérer les contrées dont ils habitaient et de faire surgir un nouvel état dans les régions montagneuses. Au fur et à mesure que la situation dans les Balkans évolua, les valaques ont vu la nécessité d'une meilleure organisation de leur stratégie militaire, qui soit adéquate aux nouvelles provocations. Ainsi, «les missiens ne dirigent plus leur regards vers les sommets et les montagnes», mais ils essayent d'assurer leur succès à travers d'actions des combats menés dans la plaine et avec l'aide des contingents Coumans, plus expérimentés.

Les forteresses des Assanides se situaient sur des aiguilles, dans des régions relativement à l'abri de la menace byzantine et où, le plus probable pour cette période, l'élément valaque était un élément prédominant. Au fur et à mesure que le Tsarat se consolide et s'étend, l'organisation militaire acquise des nouvelles dimensions elle aussi. Ainsi, la stratégie privilégiée par les frères Pierre (Kalopetru) et Assan I, ayant comme base la défense dans les montagnes et les attaques

* Cercetător, Centrul Național pentru Cercetare și Documentare în domeniul Muzeologiei „Radu Florescu”, Muzeul Național de Istorie a României.

surprises est remplacée par Joannice Kalojean (Kaloioannes) par une intense activité militaire. La nécessité d'atteindre une certaine centralisation interne va déterminer une politique externe énergique poussée aussi par la volonté de donner au nouvel état un statut juridique stable. Les séries des campagnes militaires menées pendant le règne de Kaloioannes ont abouti à l'extension des frontières de l'état, des bords du Danube vers le cours moyen du Maritza et du Mer Noire jusqu'à Vardar, en Macédoine.

Mots-clés: Valaquo-Bulgares, Assanides, stratégie militaire, combats, forteresses, Balkans, Coumans.

Armata aratului Asanilor se compunea în genere din categoria militarilor de curte, a aparatului administrativ militar și din detașamentele instruite ale marilor boieri¹, care la apelul suveranului, în numele lui *consilium et auxilium*, trebuiau să răspundă afirmativ – aducând la oaste un anumit număr de soldați. După unele opinii ale literaturii de specialitate din Bulgaria, armata aratului era compusă, în prima jumătate a secolului al XIII-lea, dintr-un număr impresionant de soldați, cifrele situându-se la circa 50.000-60.000 de militari². Cifra este totuși exagerată, în condițiile în care marii boieri provocau evidente dificultăți puterii centrale, manifestate prin împotrivirea înrolării tuturor supușilor buni de luptă³, indispensabili muncilor grele ale domeniilor acestora. De regulă, marii boieri aduceau sub steagul comun câteva unități instruite, dar reduse numeric și obediente doar acestora, atunci când era cazul. Astfel, puterea centrală a apelat și la contingentele de mercenari, cazul oștilor cumane fiind arhicunoscut, acestea dovedindu-se luptători de nedreptăți, cîștigurile fiind de speranță care-i poartă pe cîștigurile turanici – jafurile eventualele pradă – pe care le primesc ca recompensă pentru exercițiul militar acordat⁴. Referitor la cazul contingentelor cumane, acestea nu mai aveau, din al doilea deceniu al secolului al XIII-lea, statutul de aliate permanente a cămășii s-a întîmplat în perioada fraților Asan (Petru, Asan I și Ioni Kaloioannes)⁵.

¹ Termenul provine din protobulgar și desemnează clasa conducătoare (oștar; *boliar/boliari*). Pentru detalii și bibliografia termenului vezi, G. Moravcsik, *Byzantino-Turcica*, II, Berlin, 1958, p. 93-94.

² D. Angelov, *Bългарското военно изкуство*, Sofija, 1958, p. 596. Exagerarea este evidentă înănd cont chiar și de aportul substanțial și constant al cumenilor, aliații vlaho-bulgarilor în timpul fraților Asan. Valoarea cifrei menționate ar putea fi reală doar în condițiile chemării sub arme din porunca aratului a întregului norod, adică baza oștii, proces complicat și anevoios.

³ D. Angelov, *Bългарското военно изкуство*, p. 596.

⁴ *Istoria militară a poporului român*, I, București, 1984, p. 306.

⁵ Interesul nostru se concentrează, cu precizie, asupra perioadei fraților Asan (1185-1207), atunci când, vlahii din nordul Balcanilor, conduși de frații Asan, au jucat un rol important pentru începutul și afirmarea aratului Asanilor. Această perioadă constituie prima etapă, cea mai importantă, a epocii, denumite generic a primilor Asan (1185-1207). A doua etapă, de tranziție (1207-1218) în care au loc o serie de evenimente cu o evoluție alternativă plasează, tot mai evident,

SCURTĂ PRIVIRE ASUPRA STRATEGIILOR ȘI TACTICILOR MILITARE ALE FRAȚILOR
ASĂNEȘTI (1185-1207)

arului, eful suprem al statului, care era în același timp și comandantul absolut al armatei⁶, era ajutat în organizarea și desfășurarea războiului de un înalt comandant militar, recrutat din reprezentanții clasei dominante, acesta purtând diverse titluri (kavchan/ mare voievod).

Referitor la baza organizării, care în statele românești din acea vreme, era alcătuită, începând cu secolul al XIV-lea, dintr-o nime liberă, constituindu-se numai la porunca domnitorului și denumită *oastea cea mare*⁷, în țaratul Asăneștilor, datorită puternicei aservirii a războinicilor liberi, declanșat masiv din a doua jumătate a secolului al XIII-lea, politica de recrutare militară era diferită față de cazul prezentat mai sus. Conform interpretării informațiilor surselor, doar în perioada fraților Asănești, arul putea ridica la luptă și marea masă a oamenilor liberi, fapt confirmat de eficiența și tacticile abordate de coaliția Asăneștilor, deoarece numai oamenii liberi puteau lupta dintr-un motiv comun, respectiv eliberarea de sub stăpânirea bizantină. Centralizarea excesivă a statului a atras de la sine și o seamă de factori care vor face și mai dificilă ridicarea populației țaratului la luptă la strigarea suveranului. Datorită arhitecturii geografice oferite de Peninsula Balcanică, multe centre de seamă ale Asăneștilor erau ridicate pe piscurile munților, constituind pe lângă pozițiile strategice de apărare eficiente sau de avanpost ofensiv, chiar un motiv serios de îngrijorare, deoarece oricând un guvernator local se putea întări și declara independent față de puterea centrală⁸. Pe

civilizația vlaho-bulgară a Asăneștilor între Roma și Bizanț. După anul 1218, primatul și triumful tradiției bizantine în țaratul Asăneștilor, necesitatea raportării la ideologia Primului Țarat Bulgar, dar și lipsa unității lumii vlahe balcanice și a forțelor economice și demografice, care să permită o dominare a elementului vlah în țaratul Asăneștilor, au ca finalitate alterarea elementului vlah și trecerea progresivă de la statul vlaho-bulgar la statul bulgar. Vezi și O. Iliescu, *Dreptul monetar în statul vlaho-bulgar al primilor Asănești (1187-1218)*, în *R. scoala și statul Asăneștilor*, București, 1989, p. 103 (Cf. cu n. 1).

⁶ În realitate, suveranul statului conducea armata dar făcea și funcția de mare voievod, ceea ce delimita clar instituția voievodului de aceea a efului statului, privit ca un *dominus eminens* (*singur stăpânitor*). Datorită caracterului războinic al statului bulgar, eful statului era ajutat la conducerea armatei de o persoană influentă provenită din familia conducătoare, formă caracteristică a democrației militare, pe lângă aceasta cu ocazia intrării instituției voievodale în structura organizării aparatului administrativ. Calitatea de conducător al armatei, din postura de suveran al statului, nu implica și însușirea titlului de conducător militar (kavchan/ mare voievod), de înut prin tradiție de o persoană influentă din anturajul arului.

⁷ *Istoria Românilor*, IV, București, 2001, p. 230.

⁸ Avantajul de a face parte din familia domnească, dar și funcțiile aulice și demnitățile pe care membrii sau obediții familiei domnitoare le ocupau, coroborate cu influența la curte și slăbiciunea suveranului, le dădea acestora posibilitatea de a se simți puternici în înuturile pe care le conduceau. Uneori puterea lor era atât de mare încât sebastocratoriile, despotii și guvernatorii locali se opuneau politicii centrale iar în anumite situații, acestea, datorită influenței de la curte, chiar complotau contra suveranului, când ori deveneau practic independenți în fiefurile de înute ori își luau puterea arului. *Fontes Historiae Daco-Romanae* (FHDR), III, București, 1975, p. 288-289; P. Mutafchiev, *Vladetelitate na Prosek*, în Idem, *Izbrani proizvedenija*, ed. D. Angelov, I, Sofija, 1973, p.

de altă parte, largile imunități feudale, acordate mai ales membrilor din stirile darurilor marilor boieri, au privat sistemul de recrutare de forță a războianilor *pari i*, supușii la curțile sfinte, și au întărit peste măsură puterea boierilor în detrimentul celei centrale. Toate acestea vor îngreuna și mai mult ridicarea întregii populații la luptă, chiar dacă acest lucru era stipulat în documentele vremii. Imunitatea feudală nu implica în genere și scutirea de participare la luptă a războianilor aserviți de pe domeniile feudale la chemarea războiului. Oricum, tot procesul de chemarea la luptă a populației întregi era foarte complicat, cerea timp mult, și nu de puține ori se realiza foarte greu. Acest lucru și-a determinat pe ariși să recurgă tot mai puțin în această măsură, devenită uneori extrem în timpul Aseneților, în contextul politic al peninsulei, când domniile lor au însemnat un lung război iar câștigarea acestora presupunea o mobilizare rapidă, bazată pe oastea de curte, a aparatului militar local, a detașamentelor instruite ale marilor boieri și pe contingentele cumanilor.

Războiul Aseneților din Haemus și instaurarea unui nou regim politic, de factură bulgară, nu a adus după sine și eliberarea războianilor din vechile constrângeri sociale. Mai mult, structurile sociale din cadrul războiului Aseneților au suferit și pe mai departe datorită sistemului administrativ de tip bizantin bazat pe exploatarea războianilor dependenți, atât de către puterea centrală, cât și de marii proprietari feudali, laici sau clerici, cu largi prerogative de imunitate⁹. Astfel, nemaiputându-se conta pe suportul total și dedicat al războianilor asupra și de aparatele opresoare, armatele războiului Aseneților și mai ales ale moștenitorilor politici ai acestora s-au inspirat tot mai mult din modelul militar bizantin, bazat în secolele XIII-XV pe militarii mercenari turanci sau occidentali.

•

Armatele războiului Aseneților au fost completate și organizate inițial în manieră de război permanent, în funcție și de anumite criterii tradiționale remarcabile în etnicitatea armatei bulgare din trecut și care, în timpul fraților Aseneți, au contribuit la constituirea unui bloc armat unitar, ceea ce explică marile succese militare raportate de coaliția vlaho-bulgaro-cumană împotriva dușmanilor lor.

Tactica armatelor coaliției se distingea prin rapiditatea și elanul atacurilor imprevizibile¹⁰. Formele tacticii și modurile de conducere a luptei devin mai

173-285; T. Teoteoi, *Civilizația statului Aseneților între Roma și Bizanț*, în *Războiul și statul Aseneților*, București, 1989, p. 85; D. Angelov, V. Ciolpanov, *Bulgarska voenna istorija prez srednovekovieto (X-XV)*, Sofiia, 1994, p. 132-133; John V. A. Fine, Jr., *The late medieval Balkans, A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, Ann Arbor The University of Michigan Press, 1990, p. 94-99; *George Akropolites. The History*. Introduction, translation and commentary by R. Macrides, Oxford University Press, 2007, p. 174-175, 234; *Istoriia na Bŭlgarija*, tom III, *Vŭtora Bŭlgarska Dŭrjava*, Sofiia, 1982, p. 148-150; I. Bojilov, *Familijata na Asenev i (1186-1460). Ghenealoghija i prosopografija*, Sofiia, 1985, p. 95-98.

⁹ John V. A. Fine, Jr., *op.cit.*, p. 17.

¹⁰ D. Angelov, *op.cit.*, p. 600.

variate, odată cu perfecționarea unui sistem militar ce permitea o largă gamă de manevre¹¹ cum ar fi: încercuirile, ambuscadele, învâltuirile, incursiunile, foarte eficiente și totodată practice, având darul de a-și surprinde adversarul totalmente nepregătit¹². De asemenea, o tactică vlaho-bulgare, se distinge – în această primă perioadă (1185-1197) – prin abilitatea în operațiuni pe teren muntos¹³, accidentat, la fel ca în operațiunile nocturne, ceea ce reprezenta și servea probabil, în concepția istoricilor bulgari, ca stil de luptă pentru bizantini¹⁴.

Cucerirea celei mai mari părți a Paradunavumului¹⁵ a însemnat și împărțirea fostei theme bizantine între cele două centre de putere, respectiv Trnovo „cel mai bine întărit și mai frumos dintre orașele din Haemus” și vechea capitală Preslav. Conform cronologiei propuse de Georgios Akropolites, care coincide și cu evenimentele de la sfârșitul anului 1186 și începutul celui următor, Asan I își arogă meritele implicării totale¹⁶ în lupta contra Bizanției, fiind recunoscut drept conducător¹⁷. Acesta și-a ales capitala la Trnovo, unde stăpânea, avându-l alături de sine pe mezinul Ioniș. Cât despre Petru, acesta a primit celălalt centru de putere de la Preslav¹⁸.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Istoria militară a poporului român*, I, p. 298.

¹⁴ D. Angelov (coordonator) *Bulgarska voenna istorija. Podbrani izvori i dokumenti*, I, Sofija, 1977, p. 210-223.

¹⁵ W. Treadgold, *O istorie a statului și societății bizantine*, traducere de Mihai E. Avdaneu, ediție îngrijită de V. Spinei și Bogdan P. Maleon, prefață de V. Spinei, vol. II, Iași, 2004, p. 82; Pl. Pavolv, *Belejki po vprosa za bulgarskoto etnicesko i politicesko v mejudurecieto na Dunav i Dnestar prez XII-XIV v*, în „Bulgarske vevernoto Pricernomoreto”, Veliko Trnovo, 1992, p. 61.

¹⁶ Acțiunile sale curajoase și energice, care destabilizează de cele mai multe ori rândurile armatei bizantine sunt descrise cât se poate de elocvent de Choniates. FHDR, III, p. 264-267, 278-281, 282-283 etc.

¹⁷ „După ce domnește ca împărat nou ani peste neamul bulgarilor, Asan/ e ucis de vârsă su primar, Ivancu, care pe loc a fugit”. FHDR, III, p. 398-399. Dacă ar fi să scedem 9 din 1196, anul morții lui Asan I, obținem 1187, ceea ce confirmă, într-un fel, analiza noastră. În realitate, Asan I, a fost proclamat oficial la finele anului 1188, după ce, în prealabil, Bizanția recunoscuse statul Asanitelor. Contrar unor opinii, W. Treadgold, *op.cit.*, II, p. 287 (vezi lista conducătorilor Imperiului bulgar restaurat), Asan I este propus ca împărat pentru anul 1186, an care coincide, tot la același autor, cu începutul revoluției Asanitelor. În schimb noi propunem începutul revoltei Asanitelor în toamna lui 1185, când Petru este proclamat împărat în biserica Sf. Dimitrie. Apoi după cucerirea celei mai mari părți a Paradunavumului (începutul anului 1187), cei doi frați își împart teritoriul cucerit iar Asan este recunoscut drept conducător, acesta fiind încoronat ar un an mai târziu.

¹⁸ „...Iar lui Petru, desprind o parte din stăpânirea sa, i-a poruncit să o conducă el. Căci marele Preslav și Probatos și <localitățile> din jurul lor au fost dăruite lui Petru de fratele său Asan, ca posesiune proprie...”. FHDR, III, p. 398-399; *Istoria na Bulgarija*, III, p. 125. Potrivit unor opinii, Petru era conducătorul suprem iar drept capitală de început a țării Asanitelor fusese desemnat Preslavul. Asan era ar asociat la domnie cu reședință la Trnovo. Din capul locului nu suntem de

Strategia de apărare a fortărețelor constituia pentru vlaho-bulgari un prilej de a-și exercita și dezvolta anumite laturi tactice precum: utilizarea avantajelor terenului, camuflarea obiectivelor de risc maxim și strategic, construirea de palisade și întărirea fortificațiilor, procedee care determinau și garantau succesul militar¹⁹.

Un exemplu de abordare a tacticii de surprindere a adversarului prin încercuire, ambuscadă și învâluire, este oferit de lupta dintre vlaho-bulgari și bizantini din zăuțul orașului Serrai, în 1195. Din dorința de a reperta o victorie rapidă și răsunătoare contra vlaho-bulgarilor, sebastocratorul Isaac Comnenos²⁰ și-a angajat trupele într-o ofensivă nebunească, condusă chiar de el, fără a cerceta în prealabil *puterea dușmanilor*. Trupele oboșite ale sebastocratorului, deja încercuite conform tacticii gândite de arhiepiscopul Asan I²¹, au fost prinse *ca într-o plasă* de coaliția vlaho-bulgaro-cumană și nimicite, chiar conducătorul bizantin fusese capturat de un cuman și predat arhiepiscopului Asan I. După aplicarea acestei strategii viclene și eliminarea trupelor bizantine, coaliția Asanitelor era liber să cotopească înuturile românești din părțile Strymonului și Amphipolisului, obiectivul acțiunii forțelor aliate.

Cele mai întărite cetăți bulgare reprezentative pentru trei epoci distincte erau, în ordinea constituirii lor, și ca importanță conjuncturală, fostele viitoare capitale. Astfel avem: Pliska, Preslav, Tarnovo, ultima fiind nucleul Asanitelor.

acord cu această abordare, nelipsit de căutare. A se vedea astfel, P. Pavlov, I. Ianev, D. Cain, (traducător și coautor), *Istoria Bulgariei*, București, 2002, p. 46; K. Dochev, *Turnovo, Sixth-Fourteenth Centuries*, în „The Economic History of Byzantium from the Seventh through the Fifteenth Century”, vol. II, ed. A. E. Laiou, Washington, 2002, p. 673-674. Conform lui Choniates, Preslavul nu a fost cucerit de rășcuț și încă de la începutul insurecției. El a intrat în posesia statului Asanitelor la începutul lui 1187, cu cea mai mare parte a fostei theme Paradunavon/Paristrion. Ori Asanitelii nu aveau un motiv serios care să-i determine să renunțe la orașul scoalelor, mai ales că acesta era de necucerit. Poate că ipoteza amintită, nerealistă din datele pe care le deținem, convine unor opinii bulgare, fiindcă orașul Tarnovo era populat cu vlahi, elementul etnic ce a stat la baza revoltei Asanitelor și a constituirii țării de Tarnovo. Însă, așa cum am mai subliniat, sporirea importanței defensivă a bazei dezvoltării unor cetăți care inițial au fost puncte fortificate, esențiale pentru protejarea zonei de securitate a Bizanției. Este cazul cetății de pe valea râului Iantra, pe nume Tarnovo, foarte probabil o fortăreață, integrată în sistemul defensiv bizantin, apărând muntenii vlahi. În fine, tot Choniates ne ajută să înțelegem rolul acesteia între cetățile din Haemus. „Aceasta este cea mai bine fortificată și totodată cea mai de frunte dintre toate cetățile din Haemus, și e înconjurată de ziduri puternice și împărțită în două de cursul unui râu și a ezat în vârful de munte”. FHDR, III, p. 284-285. De aceea și părerea este a D. Angelov, convins că Preslavul ocupă locul doi după Tarnovo, capitala arhiepiscopului Asan I. *Istoriia na Blgarija*, III, p. 125; John V. A. Fine, Jr., *The late medieval Balkans*, p. 16. Importanța capitalei Tarnovo poate fi dedusă și din *Istoria Românilor*, III, București, 2001, p. 433-434.

¹⁹ D. Angelov (coordonator) *Blgarska voenna istorija. Podbrani izvori i dokumenti*, I, p. 210-223; D. Angelov, *Blgarskoto voenno izkustvo*, p. 600; *Istoria militară a poporului român*, I, p. 306-307.

²⁰ Sebastocratorul Isaac Comnenos este ginerele împăratului Alexie al III-lea Angelos, căsătorit cu Ana, una din fiicele împăratului bizantin. V. și FHDR, III, p. 278-279 (n. nr. 115).

²¹ „Asan și-a împărțit trupele mai numeroase și mai bune pe la ambuscadă și ascunzătorii...”. FHDR, III, p. 282-283.

Centrele de la Pliska și Preslav, la care se adaugă și nucleul Asăneștilor din Trnovo, făceau parte dintr-un sistem de fortificații bine gândit, „care sunt numeroase prin Haemus, iar cele mai multe, ba chiar aproape toate, sunt clădite pe stânci abrupte și pe culmi înalte în nori”²². Muntenii din Haemus și din toată peninsula, acolo unde înălțimile inaccesibile permiteau ridicarea de cetăți, și-au construit strategia de apărare cu ajutorul cetăților *foarte numeroase și ridicate pe stânci abrupte*²³, așa cum ne demonstrează și fortificațiile de pe Carpați (fig. 4-7). Modalitatea de luptă a vlahilor contra bizantinilor din 1185 s-a bazat tocmai pe cetățile construite pe piscurile munților și pe controlarea potecilor montane, toate acestea constituind pentru început avantaje folosite la maximum de răscălaș pentru cucerirea independenței regiunii în care locuiau.

Armata vlaho-bulgară, cu referire strictă la perioada fraților Asănești, avea un caracter de masă, la care putem adăuga și asociațiile eficientele contingente cumană, dispartite pe front și dispuse în profunzime. Dacă la început răscălașii vlahi s-au bătut pe cetățile inexpugnabile și pe controlul căminilor montane, condițiile suficiente pentru eliberarea înălțimilor locuite și pentru afirmarea unui stat în inima munților, înțirirea pozițiilor lor necesită o mai bună organizare strategică, adaptabilă noilor realități din Haemus. Așa s-a ajuns că „misienii nu mai călăușă la culmi și la muni” ci încearcă să se bazeze din ce în ce mai mult pe acțiunile duse la câmpie cu ajutorul priceputelor contingente cumană²⁴.

La toate acestea, putem sublinia rolul *comandantului suprem* în organizarea și conducerea diferitelor mici trupe cu diferite tactici și operațiuni pe câmpul de luptă²⁵. Referitor la cazul Asăneștilor, rolul de comandant suprem a fost asumat de fratele mai mic, viitorul arhiepiscop de la Trnovo, Asan I²⁶. „Asan, care era deosebit de isteț și foarte capabil să înșoacă ce era de folos în situațiile furtive” s-a impus în luptă cu fratele său, proclamat inițial arhiepiscop de la Trnovo sub numele de Petru²⁷, devenind în scurt timp luptătorul antibizantin de succes. Sub comanda sa coaliția vlaho-bulgaro-cumană s-a transformat într-o puternică armată de luptă, capabilă să atace prin surprindere armata romeică condusă chiar de împărat. Contingentele coaliției „tot mai năvalău pe furtive și aici se năpusteau să dea luptă, aici pândeau, așteptând să-i lovească pe următorii lor, aici se deplasau în altă parte, dar mereu întreprindeau câte ceva cu succes”²⁸.

²² FHDR, III, p. 258-259.

²³ *Ibidem*, p. 254-255.

²⁴ *Ibidem*, p. 262-263.

²⁵ *Ibidem*, p. 264-267 (Cf. cu n. 153, cu precădere p. 215-216).

²⁶ V. și *supra*, n. 17.

²⁷ V. și *supra*, n. 18.

²⁸ FHDR, III, p. 264-265.

Din cele relatate mai sus rezultă o organizare militară eficientă, o simbioză între tactica cumanilor, metodele tradiționale ale muntenilor vlahi și probabil bulgarilor, deși despre acestea din urmă N. Choniates nu face referiri clare. Stilul cronicarului bizantin abundă în descrieri cu privire la felul de luptă al cumanilor și la strategia aplicată de Asan I, în principal de Asan I, conducător priceput, abil și experimentat. Dacă secretarul imperial a găsit de cuviință să lase informații militare utile despre modul de luptă al cumanilor, uneori din analiza textului rezultând rolul foarte important al acestora, bine așezate în dispozitivul de luptă, când vine vorba despre aceleași genuri de informații, despre vlahi și bulgari, atunci lucrurile nu mai sunt atât de clare, fiind nevoie de o mare atenție și acuratețe în descifrarea mesajului istoric.

•

Ceea ce dorim să facem în rândurile următoare este o trecere în revistă a evoluției organizării militare a Asan I din momentul preluării puterii aratului de către Asan I, fapt ce marchează o schimbare evidentă de strategie și politică militară, demonstrate de influența statului din Haemus în peninsula Balcanică. Așadar, din momentul impunerii lui Asan I, se schimbă registrul tactic și strategic al vlaho-bulgarilor, necesitatea recuceririi teritoriilor de nord ale Primului Arat bulgar de sub bizantini, impunând o alianță cu războinicii cumani, viitoarea abordare militară traducându-se prin „abandonarea” temporară a apărării zonei de munte și trecerea la o ofensivă prudentă, bine concepută, în teritoriul controlat de bizantini. „Abandonarea” reprezintă în acest caz, redirecționarea tacticii militare spre pozițiile bizantine, unde cavaleria cumană se putea exprima foarte bine. Termenul în sine nu înseamnă că Asan I au renunțat la mai apărarea cetăților și potecile de munte, puncte strategice foarte importante, ci elaborarea unei ofensive cu caracter de surpriză. Controlul asupra trecătorilor montane a constituit de fapt obiectul campaniei bizantine din octombrie 1187, când armata bizantină a încercat să surprindă forțele militare ale Asan I, care se întorceau cu pradă după o expediție în teritoriile dușmane. Coaliția vlaho-bulgaro-cumană s-a regrupat imediat după o primă ciocnire cu bizantinii și aplicând tactica obișnuită s-au retras cucerind și atragându-i pe bizantini într-o acțiune de urmărire, ceea ce le-a permis să dezorganizeze dispozitivul de luptă. Ca în multe alte cazuri, această tactică a reușit și unitățile bizantine dispersate au fost surprinse de un contraatac al forțelor aliate. Doar intervenția gărzilor imperiale a restabilit situația și a permis armatei bizantine să se regrupeze. Retragerea trupelor aliate în urmă după manevrele de forță anterioare este dovada unei organizări militare eficiente, și denotă importanța acordată munților, mijlocul cel mai sigur de apărare și contraatac deopotrivă (fig. 1-3). Adoptând tactica luptelor de hărțuire și a incursiunilor dese s-a încercat evitarea izolării nucleului militar din Haemus, această strategie permițând vlaho-bulgarilor să-și consolideze sistemul de apărare²⁹.

²⁹ *Ibidem*, p. 266-267.

Succesele militare obținute în confruntarea cu Imperiul bizantin au permis statului din Haemus să se consolideze iar liderului său să se proclame ar la finele anului 1188, odată cu recunoașterea bizantină a tratatului de Trnovo. Prin acordul vlaho-bulgaro-bizantin care pune, pe moment, capăt ostilităților (sfârșitul verii lui 1188) imperiul recunoaște³⁰ de fapt noua realitate politică din Balcani, mai corect: dintre Haemus și Dunăre. La sfârșitul aceluiași an era organizată noua formațiune politico-statală, cu centrul la Trnovo³¹. Asan era încoronat ca ar (1188-1196)³² de către noul arhiepiscop vlaho-bulgar, Vasile³³, în biserica *Sf. Dimitrie*³⁴ din capitală.

Se forma, astfel, Imperiul vlaho-bulgar, condus de dinastia de origine vlahă a Asanetilor³⁵. Constituit în tradiția statului bulgar, noul stat preluase veștile imperiale ale Primului arat bulgar³⁶. aratul de Trnovo, condus de dinastia vlahă a Asanetilor, din rândul cărora au ieșit cei trei frați, Petru, Asan I și Ioni Kaloioannes (1197-1207), a impus Bizanțului recunoașterea noii formațiuni politice, consolidând astfel poziția sa în raporturile cu vechea colonie megariană, *Byzantium*.

Războiul oferit de acordul cu Bizanțul deschidea pentru statalitatea Asanetilor o perspectivă militară optimistă. Constituit în baza tradiției bulgare, noul stat a preluat și moștenirea organizării militare a Primului arat bulgar, dar nota originală este dată, în primele decenii ale sale, de strategia dezvoltării sistemului apărare-contraatac/ incursiuni-hărțuire. La toate acestea se adăuga ofensiva prudentă, deoarece deocamdată baza socială și militară a Asanetilor era relativ redusă, cu toate că se urmărea recucerirea ținuturilor care aparținuseră în trecut Primului arat bulgar.

³⁰ B. Primov, *Crearea celui de-al Doilea arat bulgar și participarea vlahilor*, în *Relații româno-bulgare de-a lungul veacurilor (sec. XII-XIX)*, vol. I, București, 1971, p. 20.

³¹ Orașul-capitală era de fapt o cetate aproape inexpugnabilă, aezată pe stâncile abrupte de pe malul râului Iantra. Vezi și *Istoria Românilor*, III, p. 433; D. Angelov, V. Ciolpanov, *op.cit.*, p. 84.

³² *Istorijska Blgarija*, III, p. 125; I. Bojilov, *Familijata na Asenevi*, p. 27-35.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Este totuși vorba despre ctitoria Asanetilor, care poartă numele mucenicului lui Hristos, Dimitrie, al Thessalonicului, venit să-i ajute pe răsculași, după ce Thessalonicul fusese cucerit de normanzii din Sicilia. Cf. FHDR, III, p. 256-257.

³⁵ S. Brezeanu, *O istorie a Imperiului bizantin*, București, 1981, p. 157-158, vezi de asemenea, ed. a II-a, revizuit și adăugit, Idem, *O istorie a Bizanțului*, p. 239-241.

³⁶ Primul arat bulgar l-a avut pe Simeon Veliki (893-927) ca cel mai de seamă exponent, acesta încercând să cucerească imperiul basileilor de la Constantinopol. În timpul său societatea bulgară a atins maximum de întindere teritorială, prosperitate socială și înflorire culturală. În anul 971 și apoi în 1018, au fost supuse consecutiv de către Imperiul bizantin ținuturile bulgare de răsărit și de apus. Războaiele duse cu îndârjire de împărații Ioan Tzimiskes și Vasile al II-lea Bulgaroctonul, împotriva bulgarilor s-au încheiat cu succes. După cucerire, Bulgaria a fost organizată în două theme, astfel încheindu-se epoca Primului arat bulgar.

Luarea granițelor țării Asanilor spre sud-vest impunea o politică de mare forță fiindcă acest lucru presupunea intrarea în posesia unor regiuni istorice bulgare și crearea unor legături puternice cu bulgarii și vlahii de acolo.

Organizarea și puterea armatei fraților Asanilor este oferită în primul rând de informația conform căreia frații Asanilor ar fi pus la dispoziția împăratului Frederic Barbarosa, în 1189, o oțetă de 40.000 de luptători, în schimbul recunoașterii titlului de împărat al Greciei pentru Petru, fratele țării Asanilor. Probabil că în acest caz, în cifra de 40.000 de luptători intrau, pe lângă efectivele de curte, ale aparatului administrativ militar, ale detașamentelor boierilor, ale cumanilor, pesemne și oastea întregului norod. Altfel, nu este foarte greu să certificăm această cifră ca reală deoarece ea cu greu poate fi acoperită de realitatea fără sprijinul militar și logistic al întregului popor.

Ofensivele de proporții declanșate în Thracia și Macedonia, în perioada fraților Asanilor, au vizat cucerirea unor orașe importante, atât din aceste regiuni cât și de pe litoralul maritim și dunărean. Astfel că în preajma cuceririi latine a Constantinopolului (1204), forțele Asanilor, sprijinite și de marele jupan al Serbiei, Ștefan Nemanija, dar și beneficiare a unei conjuncturi internaționale favorabile, se găseau sub mezinul fraților Asanilor, în postura probabil de cea mai organizată și eficientă forță militară din peninsula.

Operațiunile militare ale lui Ioni Kaloioannes au fost urmate de numeroasele incursiuni ale cumanilor, forța lor de temut fiind principala cauză a victoriilor țării vlaho-bulgar și sporirea prestigiului său³⁷. Legătura și alianța dintre țara Asanilor și cumani au fost întărite de căsătoria dintre țara vlaho-bulgar și o principesă cumană³⁸, cumani fiind astfel consacrați ca aliați de nădejde ai Asanilor.

Referitor la aportul bulgarilor în organizarea militară și sporirea efectivelor de luptă ale Asanilor, coroborat cu scderea elementului vlah din dispozitivele militare, suntem de părere că acesta s-a produs pe fondul campaniilor militare din timpul lui Ioni Kaloioannes. Aceste campanii și următoarele, purtate în primele trei decenii ale secolului al XIII-lea, s-au derulat în spațiul controlat în trecut de Primul țarat bulgar și unde ponderea bulgarilor era mare.

Cetățile Asanilor erau situate pe stânci abrupte, în regiuni ferite de amenințarea bizantină și în care elementul vlah era foarte probabil, în acel timp, unul predominant și determinant. Pe măsură ce țara se consolidează și se extinde, organizarea militară capătă noi dimensiuni. Pas cu pas, se renunță la strategia de apărare pe culmi și la contraatacurile surpriză, baza tacticii fraților Asanilor și Petru.

A doua perioadă (1197-1207) se caracterizează printr-o nouă abordare, în care Ioni Kaloioannes va impune o intensă activitate militară iar necesitatea stringen-

³⁷ I. Vásáry, *Cumans and tatars*, Cambridge University Press, 2005, p. 54-56.

³⁸ Pl. Pavlov, *T mnovskite ari i*, Veliko T mново, 2006, p. 12-14.

t de centralizare intern va genera implicit o energie politic extern , determinat de dorința de încadrare a aparatului sub un statut juridic stabil. Seriiile de campanii militare din timpul lui Ioni Kaloioannes, încununată de succes, au extins granițele statului de la Dunăre către cursul mijlociu al Marii Negre și de la Marea Neagră până la albia Vardarului, în Macedonia. Organizarea și forța militară a Asăneștilor este vizibilă la asediul Adrianopolului, când oastea vlaho-bulgară a fost sprijinită de permanenta forță mobilă cumană, în număr de 14.000 de soldați³⁹. De acum, Asăneștii vor pune o presiune⁴⁰ constantă asupra Constantinopolului latin, și doar alianța de conjunctură între Imperiul latin și cel de la Niceea va bloca planurile lui Ioni Kaloioannes de cucerire a Constantinopolului. Dacă suveranul de la Trnovo nu ar fi căzut prada unui complot intern⁴¹, la asediul Thessalonicului, atunci probabil că și ultima redută balcanică, de dinaintea Constantinopolului, ar fi căzut.

Întărirea și centralizarea considerabilă a statului a cunoscut o considerabilă diminuare a rolului vlahilor în conducerea și organizarea armatei. Vlahii erau obișnuiți să lupte în munți, în puternicele lor cetăți, acolo unde și ei aveau habitatul și unde se simțeau în siguranță, pe când marea masă bulgarilor se situa la câmpie și era supusă recrutărilor militare masive și taxelor fiscale. Puternica tradiție statală bulgară s-a răsfărțat asupra organizării militare, ceea ce înseamnă că ofensiva de proporții a lui Ioni Kaloioannes, dar mai ales cea din timpul lui Ioan Asan al II-lea, s-a bazat pe un sistem militar puternic centralizat, unde, pe lângă oastea de curte și aparatul administrativ local, boierii și guvernatorii de provincii dețineau un rol foarte important.

Tactica armatelor coaliției vlaho-bulgaro-cumane se distingea prin rapiditatea și elanul atacurilor imprevizibile. Formele tacticii și modurile de conducere a luptei devin mai variate, odată cu perfecționarea unui sistem militar ce permitea o largă gamă de manevre cum ar fi: încercuirile, ambuscadele, învluirile, incursiunile, foarte eficiente și totodată practice, având darul de a-și surprinde adversarul totalmente nepregătit.

³⁹ G. de Villehardouin, *Cucerirea Constantinopolului*, traducere de O. Pecican, Cluj, 2002, p. 151; *Istoria Românilor*, III, p. 435.

⁴⁰ FHDR, III, p. 324-327; John V. A. Fine, Jr., *The late medieval Balkans*, p. 83-87.

⁴¹ Moartea misterioasă a lui Ioni Kaloioannes a lăsat loc la mai multe interpretări. Conform cu realitatea, comploturile organizate contra regelui vlaho-bulgar, a căror victimă a căzut în cele din urmă, par cea mai credibilă motivă pentru deslușirea acestui mister, ce învluie moartea suveranului de la Trnovo. Pe de altă parte, cultul bizantin al marelui mucenic Dimitrie, patronul spiritual al Thessalonicului, ora asediată de oastea Asăneștilor, va fi folosit de cronicarul G. Akropolites pentru a invoca intervenția divinității în apărarea metropolei balcanice și implicit pentruuciderea dușmanului de moarte a lumii grecești. R. Macrides, *George Akropolites. The History*, p. 91, 143; John V. A. Fine, Jr., *The late medieval Balkans*, p. 87, 91. I. Vásáry, *Cumans and tatars*, p. 53.

Liste des illustrations

- Fig. 1.** Ville Perperek. Région de Kardjali (centre-sud de la Bulgarie). Photographie aérienne. *Istorijska Bŭlgarija, III, p. 45*
- Fig. 2.** Forteresse Asenitilor près d'Asenovgrad, région de Plovdiv. XIII siècle. Photographie aérienne. *Istorijska Bŭlgarija, III, p. 45*
- Fig. 3.** Cherven a été un centres gouvernement bulgare les plus importants des siècles XII-XIV. Photo: Ginel Lazar (collection privée).
- Fig. 4.** Les ruines de casernes dans le mur sud et à proximité de la défense areve . Photo: Ginel Lazar (collection privée).
- Fig. 5.** La tour de défense et de surveillance parties occidentales areve . Photo: Ginel Lazar (collection privée).
- Fig. 6.** areve entrée principale. Aces a été fait sur un pont pliant en bois, situés sur deux rochers voisins, qui sont temporairement réunis. Photo: Ginel Lazar (collection privée).
- Fig. 7.** Le mur du sud-est de la tour de Baldouin de Flandre. Dans le détail, nous pouvons voir que l'Asenitilor ville est construite sur un rocher escarpé au-dessus du fleuve Yantra, en fait, par sa position stratégique inexpugnable. Photo: Ginel Lazar (collection privée).

